

Akarsu Adlarındaki Renk İsimleri Terminolojik midir?*

A. V. Superanskaya

Çev.: Doç. Dr. İbrahim ŞAHİN**

Renk ifade eden leksik ögeler, çeşitli dillerde oluşan farklı ülke ve çağlara ait hidronimlerde görülmektedir. M. Filipoviç'in dünya ülkelerinde renk isimleriyle yapılan adlandırmalarda yönelimler konulu çalışmasına dayanarak V. Mihayloviç, Sırp'larda ve Hırvat'larda rüzgâr isimlerini konu edindiği makalesinde, eski çağ kozmologları tarafından bilinen renklerle ilgili Çin sembolizmini Avrupa'ya Hunların, Avarların, Türklerin ve Moğolların getirdiğini yazmaktadır. Türkler ve Moğollar günümüzde de, doğuyu *mavi* (gök), güneyi *kızıl*, batıyı *ak*, kuzeyi *kara* ile ifade etmektedirler. M. Filipoviç Yugoslavya coğrafyasında çok sayıda "ak" adıyla kurulmuş kıyı ve ırmak adlandırmasına, eski Çin yön tayin sisteminin yansımış olabileceğini dile getirmektedir. V. Mihayloviç de aynı sistemi, Yugoslavya'nın birkaç bölgesindeki rüzgâr adlarında tespit etmektedir.¹ Sözü edilen renklere dayalı yön tayini sistemi, sanki gerçekten de *Çyernoje Morye* (Karadeniz) ve *Krasnoje Morye* (Kızıldeniz) adlarının oluşumlarını; Akdeniz'in doğu kısmı için Türkçede kullanılan "Akdeniz" adlandırmasını; *Byelıy Nil* ve *Goluboy Nil* ("Ak Nil" ve "Gök Nil"²) ırmak adlarının kökenini gayet güzel açıklamaktadır. Fakat coğrafyacıların da dile getirdiği gibi, *Kızıldeniz*'in suyunun kırmızılığı, kırmızı su yosunlarının bolluğundan kaynaklanmaktadır. Bu durumda aynı isimlendirmede, olası iki farklı durumun tesadüfen örtüştüğünü söylemek zordur.

Yukarda açıklanan sistemin bir halktan diğer bir halka geçişi sırasında biçim değiştirebileceğini söyleyebiliriz. Örneğin Azerbaycan'da "kara yel", batı rüzgârıdır; "ak yel" ise doğu rüzgârıdır.³ Belki de bu durum deniz adlarıyla ilişkilidir. Zira Karadeniz Azerbaycan'ın batısında yer alırken, eski adlarından biri *Ak*

* Bu makale, *Voprosi geografii* isimli derginin 81. sayısında (1970), "*Terminologični li tsvetovıye nazvaniya rek?*" adıyla (ss. 120-127) yayımlanmıştır.

** Ege Üniversitesi, TDAE, Türk Dili ve Lehçeleri ABD, miharbisahin@hotmail.com

¹ V. Mihayloviç. *Srpskohrvatski nazivi vetrova. Prilozi proučavan u jeziku*, II. Novi Sad. 1966; M. Filipoviç. *Nazivnye strana sveta po boyama*.

² Türkçede böyle bir ayırım yoktur (Ç.N.)

³ E. M. Murzayev. *Osnovniye napravleniya toponimiçeskih issledovaniy. Printsipi toponimiki*, M,1964, s. 31.

Deniz olan Hazar Denizi doğudadır. Çünkü doğuda yaşayan Çinlilere, Moğollara ve Türk halklarının bir kısmına göre bu deniz uzak batıda bulunuyordu. Türk-Moğol halklarının Hazar'ın daha batısına hareket etmesiyle bu deniz onlar için batıda olmaktan çıkmış ve söz konusu ad (Ak Deniz) kaybolmuştur.

Fakat belirtelim ki; *Karadeniz*, Türk-Moğol halklarının Güney-Batı Asya ve Avrupa'ya gelmelerinden çok önce, Eski Perslerde de "kara" olarak adlandırılıyordu. Eski Persçe *Axšaina*, Avestçe *Axšaena* "koyu renkli" anlamına gelmektedir. Ad, Yunan diline, halk etimolojisinin etkisiyle, "konuksever olmayan deniz" anlamında *Πόντος Αξειυος* biçiminde aktarılmıştır. Daha sonra bu ad mistik ve efemistik (örtmece) anlayışların etkisiyle, zıt anlam kazanarak *Evξειυος* "konuksever" şekline dönüşmüştür.⁴

Söz konusu eski sistem, Karadeniz ve Kuban nehrinin döküldüğü civarda bulunan *Aktanizovskiy* limanı gibi adlandırma çiftinde bozulmaktadır. Buradaki "ak" anlamı taşıyan hidronim (suadı), "kara" anlamı taşıyandan daha kuzeyde bulunmaktadır. Belki bu durum, limanın donup denizin ise genellikle donmamasından ve adlandırma sırasında objelerin doğal renklerinin esas alınmasından kaynaklanmaktadır. Dikkat edersek Avrupa'yı kuzeyden saran iki deniz yine *Byeloye (Ak)* adını taşımaktadır: 1) Kıyısında, Arhangel'sk şehrinin olduğu deniz, 2) Baltık Denizi: Bu denizin Baltık dillerindeki karşılığı "ak" anlamına gelmektedir. Fakat Baltık Deniz, aynı zamanda "bataklık" anlamına gelen sözcükle⁵ de açıklanmaktadır.

Deniz adları sayıca azdır ve gelenekseldir. Tek başına bu adların sorunun çözümüne bir katkıda bulunmaları zor olmakla birlikte başka hidronimlerin incelenmesi sonucunda elde edilen bilgilerle bir araya getirildiğinde renk bildiren terimlerin kullanım şekillerinin aydınlatılmasında yardımcı olabilir. Şunu da belirtelim ki, doğası gereği karşıt anlamlı "kara-beyaz" gibi belirtenler, etnonimlerde ("kara" ve "ak" Macarlar), tarih ve toplumbilimlerinde de rastlanmaktadır: *Ak şehir*, "belirli vergilerden muaf olan şehir"; *kara köylü*, "vergi yükünü taşıyan köylü". Bütün bu kullanımlar hiç de renkle ilgili değildir.

E. Murzayev ve V. G. Murzayeva kendi sözlüklerinde,⁶ çay adlarındaki "kara"nın kendine özgü kavramsal bir anlama sahip olduğunu belirtmektedirler: 1. organik maddeleri taşıyan, ona bulanık bir renk veren bataklıkta akan çay, de-

⁴ R. G. Kent. Old persian grammar, texts, lexicon. New Haven, Connecticut. 2-nd ed., 1953, p. 165. Burada Persçe ismin etimolojisi şu şekilde yapılmaktadır: a. **tersi**, **st**. Persçe *xšaina* ya da Avestçe *sšaina* "ışıl ışıl". Fakat bu durumda belki mantıksal olarak daha başka yerlerdeki ışıltıyan, parlak denizlerde de aramak gerekir.

⁵ Rusçada *boloto*, "bataklık" anlamına gelir. (Ç. N.)

⁶ E. ve V. Murzayevler. Slovar' mestnih geografičeskih terminov. M., 1959.

re; 2. eski, eskimiş; 3. sakin, durgun çay. 4. donmayan çay; 5. kaynak, pınar çay. Murzayevler, RSFSC'nin⁷ orta bölgesinde çok sayıda "kara" isimli çay adı göstermektedirler. "Ak" su; 1. çiçeklerin dölleme dönemindeki su (yani coşkun hâli), 2. bulanık ilkbahar suyu, 3. uzun bir fırtına sonrası köpüren su. Fakat toponim (yeradı) adlandırılırken yakınlarda bulunan iki veya daha fazla "kara" isimli çaylar birbirlerinden ayrılmalıdır. Şayet bu çaylar sadece rengi veya sadece suyun bataklıkta akmasını ifade ediyor ve başka herhangi bir ayırıcı özelliği ifade etmiyorsa, adın renk anlamında olduğu şüphelidir. Bataklık bir bölgedeki çaylardan herhangi biri değil, hepsi kara (fizikî olarak) olabilir. Şayet bataklık terk ederken çay hâlâ *kara* kalıyorsa, o çayın karalığı dışında başka bir özelliğini düşünmek gerekmektedir. Murzayevler'in sözlüğünde verilen tanımlar, çok büyük olmayan çayların ve kaynakların (küçük akarsuların) adlarını gayet güzel açıklarken büyük ırmak adlarını yeterince açıklayamamaktadır. Irmak adlarının etnonimlerden kaynaklandığı izahı ve bunlar arasındaki (ırmak ve etnonim) ilişki, öyle görünüyor ki, belki de tam tersine yalnızca büyük ırmak adları için geçerli olup büyük ırmakların adlarında "renkler" çok fazla görülmez.

Esasen, renge dayalı açıklama her durumda doğru olmaktan uzaktır. *Çyernaya Tisa* hiçbir durumda, kara bir ırmak değildir (en azından *Latoritsa* veya *Uj* ırmaklarından daha *kara* değildir); *Byelaya Tisa*'nın⁸ da *ak* olmadığı gibi. Benzeri adlandırmaların da renklerle ilişkisi oldukça azdır. Bu sebeple "Acaba renkle yapılan adlandırmaların başka herhangi bir işaretle ilişkisi olabilir mi?" sorusu ortaya çıkmaktadır.

A. N. Kononov, Türk coğrafi terminolojisinin *ak* ve *kara* morfemli adlarını incelerken, E. M. Murzayev'in çalışmalarına dayanarak bu adların renk anlamı taşımadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu durumda *kara-kum* bitkiyle kaplı, bilindik toprak görünümlü kumul tipini; *ak-kum* ise, gezici kumlarla kaplı yerleri ifade etmektedir. Buna bağlı olarak, Rusya'da alışılmışın tersine kötünün, *kara kumlar* değil *ak kumlar* olduğu anlaşılmaktadır. Birleşik adlar söz konusu olduğunda *kara-su* ve *ak-su* birleşik yapıları şu anlamlara da gelmektedir. *Kara-su*, hem kaynak hem durgun su (uyur su) ve hem de dağların eteğinde, iki dağın arasında bulunan ve yer altı sularıyla beslenen ırmak tipi anlamına gelirken *ak-su*, buzullardan akan ırmak anlamına gelir. *Kara-su* isimli ırmakların suyu genellikle berraktır, *ak-su* isimli ırmakların suyu ise, aşınan kayalarla boyanmıştır ve bu nedenle bulanıktır. Bu durumda söz konusu adlandırma çiftinde, zıt renk ilişkisi görülmektedir. *Kara*, esasen berrak bir ırmak iken *ak*, bulanık, boyanmış, koyu bir ırmaktır. A. N. Kononov'un belirttiği gibi, "*ak ...*" ve "*kara ...*" sözcüklerinin

⁷ Bugünkü Rusya Federasyonu (Ç.N.)

⁸ *Çyernaya Tisa* "Kara Tisa"; *Byelaya Tisa* "Ak Tisa" anlamına gelmektedir. (Ç.N.)

renge ifade etmeyen ikincil anlamları da vardır: *Ak*, Uygurcada “sıvı, akıcı şey”, *kara* ise “yer, toprak” anlamına gelmektedir. Her iki kelime “sızmak” ve “akmak” anlamına gelen eylem de olabilir.⁹

A. N. Kononov’un araştırması, Türk dilleriyle ve elbette Türk dillerinin yayılma bölgesiyle sınırlıdır. *Çyernaya* ve *Byelaya* tipli adlandırmalar ise, Türk dilli halkların bulunmadığı bölgelerde, yine dağların ve buna bağlı olarak dağ ırmaklarının olmadığı bölgelerde de yaygındır. Bu, “Renk isimli ırmak adları, yön tayini veya sağ ve sol kolun (ırmak kolu) belirtilmesiyle ilişkili olabilir mi?” sorusunu akla getirmektedir.

SSCB’nin Avrupa kısmı üzerine yapılan inceleme,¹⁰ bu bölgedeki renk isimli adlandırmaların birkaç bölgede yoğunlaştığını, bazı bölgelerde ise hiç görülmediğini ortaya koymuştur. Sözü geçen incelemede yalnızca Slavca ve Türkçe-Moğolca adlar ele alınmıştır. Renk tamlayıcılarının Fin-Ugor, İran ve başka dillerde oluşmuş hidronim (suadı) örneklerinde ne şekilde görüldüğü şimdilik belirsizliğini korumaktadır.

Slavca renk isimli adlandırmalara, SSCB’nin Don, Aşağı Volga ve Ural bölgelerine kadar olan tüm Avrupa kısmında rastlanmaktadır. Renk anlamı içeren Türkçe hidronimler, Ukrayna’da, 48° kuzey enleminin güneyinden başlayarak Volga boyunca ve onun kollarına, 57° kuzey enleme kadar; Volga ötesinde ve Ural boyunda ise 51°-53° kuzey enlemleri arasında kümelenmektedir. Renk isimli adların bir kural olarak küçük ırmaklara, ırmak kollarına ve nadiren bizzat nehrin kendisine verildiğini belirtelim. Bunların arasında büyük olan belki de tek ırmak *Byelaya* (Kama’nın sol koludur)’dır. Adı geçen incelemede, göl adları değerlendirmeye alınmamıştır; zira araştırmacıyı ilgilendiren, nehrin akış yönü ve o nehrin sağ veya sol kolu olması gibi özellikler, göllere ait özellikler değildir.

Güneye indikçe renk ifade eden sıfatların çeşitliliği artarken kuzeye gittikçe onların çeşitliliği azalmaktadır. Söz gelişi 48° kuzey enlemin daha kuzeyinde *zelen-* yapılı¹¹ adlandırmaya rastlanmadı, çünkü muhtemelen o bölge bile Türkçenin Rusçalaştırıldığı bir yerdir. *Jyelt-* yapılı¹² adlandırmalar güneyden 57° enleme, *krasn-* yapılı¹³ adlandırmalar 65° enleme, *sin-* yapılı¹⁴ adlandırmalar ise 67° kuzey enleme kadar ulaşmaktadır ki bu bölge, Fincenin adaptasyonu (biçim değiştirmesi) olabilir. 67° enlemin kuzeyinde, sadece *çyerniy* ve *byeliy* isimli

⁹ A. N. Kononov. “O semantike slov *kara* i *ak* v tyurkskoy geografiçeskoy terminologii”. **İzv. Otd. Obşt. Nauk AN Tadç. SSR**, 1954, Vıp. 5, str. 83-85.

¹⁰ Karta vodnih putey soobşçyeniya Yevropeyskoy çasti SSSR. Transkartografiya NKPS, 1941.

¹¹ *zelen-* Rusçada “yeşil” anlamına gelen sözcüğün köküdür. (Ç. N.)

¹² *Jyelt-* Rusçada “sarı” anlamına gelen sözcüğün köküdür. (Ç. N.)

¹³ *krasn-* Rusçada “kırmızı” anlamına gelen sözcüğün köküdür. (Ç. N.)

¹⁴ *sin-* Rusçada “gök” anlamına gelen sözcüğün köküdür. (Ç. N.)

ırmaklar bulunmakta; bunlara *mutniye*¹⁵ ve *svetliye*¹⁶ yapıları adlandırılmaları eklenmektedir. *Çyerniy-byelyi*, *çyerniy-krasniy*, vb. çiftlerin birlikte görülmesi, her zaman kurala bağlı değildir. Büyük ihtimalle bu kural, tek başına adlandırılan ırmak adlarından çok, *çyerniy-* ve *byelyi-* sıfatlarıyla adlandırılan başka hidronime bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. *Çyerniy*, *Pletyoniy* ve *Suhoy Taşlık* (Herson bölgesinde); *Byelaya* ve *Solyonaya Kuba* (Yeruslan havzası) varsa da, *Çyernaya Tisa* ve *Byelaya Tisa* da bulunmaktadır.

“Kara” kuruluşlu ırmak adları sayıca “ak” kuruluşlulara göre oldukça fazladır. Örneğin, Perm-Sverdlovsk-Çelyabinsk bölgesinde (55°-60° kuzey enlem ve 55°-65° doğu boylamı arası) 13 *Çyernih* yapıları nehre sadece bir tane *Byelih* yapıları ırmak adı denk gelirken Leningrad-Narva-Velikiye Luki bölgesinde (55°-59° kuzey enlemi ve 28°-31° doğu boylamı arası) 13 *Çyernih* adlandırmasına iki adet *Byelih*, bir adet *Siniya* denk gelmektedir. Birer adet görülen *Rudnya* ile *Rıdenka* adlandırılmalarının kök morfemlerinin renk anlamı ise çok açık değildir.

Resim 1: *Çyernih* (kara) ve *byelih* (ak) isimli Nehirlerin Akış Yönleri.

(с З на В: batıdan doğuya; с В на З: doğudan batıya; с С на Ю: kuzeyden güneye; с Ю на С: güneyden kuzeye)

¹⁵ “bulanık” anlamına gelir. (Ç.N.)

¹⁶ “berrak, açık” anlamına gelir. (Ç.N.)

SSCB'nın Avrupa kısmındaki renk isimli nehirlerin [mikrohidronimler (silik-suadları) dâhil edilmeden] genel tablosu şöyledir:

Slavca:

Çyerniye¹⁷ yapılı nehirler: *Çyernaya* yapılı 66 ırmak vardır. Ayrıca, bir adet *Nijnyaya Çyernaya*, bir adet *Verhnyaya Çyernaya*, iki adet *Bol'shaya Çyernaya*, iki adet *Çyernyeya*, dört adet *Çyern'*, bir adet *Çyernyanitsa*, iki adet *Çyernitsa*, birer adet *Çyernets* ve *Çyernuşka*, üç adet *Çyernovka*, dört adet *Çyernavka*, iki adet *Çyernava*, bir adet *Çyernen'kaya* ve üç adet dere *Çyerniy*. Açık ve şüpheli, toplam 94 ırmak.

Byelye¹⁸ yapılı nehirler: 26 adet ırmak *Byelaya*, bir adet *Byelyen'kaya*, iki adet *Byelitsa*, üç adet *Byelka*, bir adet *Byelyeyka*, bir adet *Byelyezna*, bir adet *Byeliçka*, bir adet *Byelyakovka*, bir adet *Byeloçuşitsa*, bir adet *Byelavenka* ve iki adet dere *Byelyi*. Açık ve şüpheliler dâhil toplam 40 ırmak.

Diğer renkler şu şekilde temsil edilmektedirler: altı adet *Krasnaya*, bir adet *Krasna*, bir adet *Krasnyenka*, toplam 8;¹⁹ iki adet *Sinyaya*, bir adet kanal *Siniy*, bir adet *Sinyuha*, bir adet *Sinyavka*, bir adet *Sinitsa* olmak üzere toplam 6;²⁰ bir adet *Zelyonaya*, iki adet *Zelyonçuk* olmak üzere toplam 3;²¹ bir adet *Sivuha*;²² bir adet *Golubnitsa*;²³ bir adet *Zolotitsa*;²⁴ bir adet *Jyoltin'kaya*;²⁵ üç adet *Svetlaya*;²⁶ bir adet *Çistaya*;²⁷ bir adet *Tyemnaya*²⁸ ve bir adet *Tyemna*;²⁹ 2 adet *Mutnaya*;³⁰ bir adet *Ruda*;³¹ 2 adet *Rudnya*;³² bir adet *Ridenka*;³³ bir adet *Rud-yanka*;³⁴ bir adet *Rudyanoçnaya*.³⁵

¹⁷ "kara" anlamına gelmektedir. (Ç.N.)

¹⁸ "ak" anlamına gelmektedir. (Ç.N.)

¹⁹ "kırmızı" anlamına gelmektedir. (Ç.N.)

²⁰ "gök" anlamına gelmektedir. (Ç.N.)

²¹ "yeşil" anlamına gelmektedir. (Ç.N.)

²² "mavi" anlamına gelmektedir. (Ç. N.)

²³ "açık mavi" anlamına gelmektedir. (Ç. N.)

²⁴ "altın rengi" anlamına gelmektedir. (Ç. N.)

²⁵ "sarımsı" anlamına gelmektedir. (Ç. N.)

²⁶ "açık renk" anlamına gelmektedir. (Ç. N.)

²⁷ "temiz, berrak" anlamına gelmektedir. (Ç. N.)

²⁸ "koyu renk" anlamına gelmektedir. (Ç. N.)

²⁹ "koyu renk" anlamına gelmektedir. (Ç. N.)

³⁰ "bulanık" anlamına gelmektedir. (Ç. N.)

³¹ "maden renginde" anlamına gelmektedir. (Ç. N.)

³² "maden rengi" anlamına gelen sözcüğün varyantı. (Ç. N.)

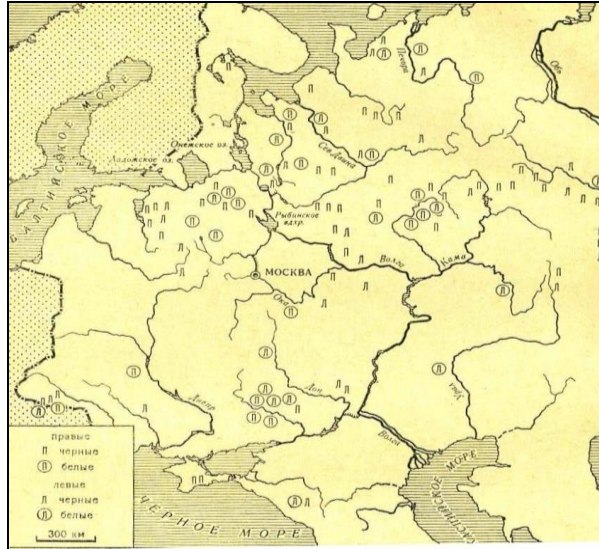
³³ "maden rengi" anlamına gelen sözcüğün varyantı. (Ç. N.)

³⁴ "maden rengi" anlamına gelen sözcüğün varyantı. (Ç. N.)

³⁵ "maden rengi" anlamına gelen sözcüğün varyantı. (Ç. N.)

Türkçe yapılar: *Kara* elementi 31 ad kuruluşunda; Moğol *hara* elementi ise bir ad kuruluşunda görülmektedir. Türkçe *ak*, Moğolca *ah* elementleri dokuz ad kuruluşunda; *kızıl* sözcüğü beş ad kuruluşunda ve aynı anlama gelen Moğolca *ulan* iki, *sarı* (*sara*) sekiz ad kuruluşunda görülmektedir. Bunlar dışında, birer adet *kök* ve *ala* sözcüklü yapılara rastlanmıştır.

Hem *Çyerniy* hem *Byelyy* elementleriyle kurulu ikili adların başka bir ada bağlı belirten olarak görüldükleri durumlar arasında, mantığa uygun sadece altı çift bulunmaktadır: *Çyerniy* ve *Byelyy Luh*, *Çyernaya* ve *Byelaya Tisa*, *Çyerniy* ve *Byelyy Çeyremoş*, *Çyernaya* ve *Byelaya Natopa*, *Çyernaya* ve *Byelaya Holunitsa*, *Çyernaya* ve *Byelaya Kyedva* ve bir de *Çyernaya Kalitva* ve (*Byelaya*'sı gizli) *Kalitva*. Sonuncu nehrin paralel adlandırması haritalarda *Byelaya Kalitva* olarak yazılmasa da, nehir ağzında bulunan *Ust Byelokalitvensk* kasabası adında mevcuttur. Birincisinden çok uzak olmayan bir noktada, fakat *Loban'* ve *Kuba* nehirlerine zıt akan başka bir *Byelyye* yapılı *Luh* nehri daha bulunmaktadır (kullanılan haritada ona denk gelen *Çyerniye* adlı ırmak kaydedilmemiş olsa da). Yalnız, *Çyerniye* yapılar ise *Syuz'va*, *Viska*, *İk*, *Taşlık*, *Ludva* ırmaklarıdır. Aynı adla adlandırılan (*Byelyye* veya *Çyerniye* dâhil), ırmaklar bir havzadan başlayıp ters yöne akması durumu birkaç defa rastlan bir durumdur. *Çyernaya* ('kara') isimli bir nehrin *Byelaya* ('ak') adlı bir nehre (ya da tersine) dökülmesine bir kere bile rastlanmamıştır.

Resim 2: 'kara' ve 'ak' isimli nehirlerde sağ ve sol kolların durumunu gösterir harita.

Rusça *praviy* (sağ) ve *leviy* (sol) anlamına gelen sözcüklerin ilk harfleriyle yapılan işaretlerden yuvarlak içine alınan "ak", diğeri "kara" anlamına gelir.

“Kara” ve “ak” adlı nehirler çoğunlukla enlem veya meridyene paralel olarak akarlar. Pek nadir olarak kuzey-batıdan güney-doğu veya güney-batıdan kuzey-doğu yönünde akarlar.

Renk isimli adlandırmaların haddinden fazla oluşu tesadüfî değildir. Bu fazlalığa rağmen, nesnelere herhangi bir gerçek özelliğini yansıtmada konusunda fakirdirler. Bütün bunlar bizi, renk adlarının kendine özgü yerel coğrafi terimler olarak görev yapmakta olduğunu ya da yaptığını (özellikle nehrin mikro nesne olmaktan çıkıp mikrotoponim (silikyeradı) olan adının toponime dönüştüğü durumlarda) düşünmeye itmektedir.

Eğer bu nehir adlarının farklı halklar tarafından ve farklı zamanlarda verilmiş olduğunu ve bu adların hem Rusça hem de çeviri veya ses yapısına göre Rusçalaştırıldığını farz edersek, o zaman net bir şekilde, nehirlerin bu tür adlar almasında tek bir kural olduğu söylenemez. Fakat yine de farklı alt sistemlere ayırmak mümkündür.

“Ak” ve “kara” terimleri, her zaman akarsuların sağ veya sol kollarını ifade etmez, çünkü pek çok “kara” adlı ırmak denizlere ya da göllere dökülmektedir. Denizlere ve göllere dökülen “ak” isimli nehirlerle rastlamadık. “Kara” ve “ak” terimleri her zaman, nehir yatağına yukarıda veya aşağıda dökülen (nehirin akış yönüne göre) kolları ifade etmeyebilir. Zira bir örnekte “kara” ana yatağa “ak”tan önce dökülürken diğer örneklerde tersi bir durum görülmektedir.

“Kara” ve “ak” isimli nehirlerin akış yönüyle ilgili inceleme göstermektedir ki, onlar çok yoğun bir biçimde açıkça enlem ve meridyen yönünü göstermektedir. Mesela Pskovskoye ile İl’men gölleri arasındaki bölge, yine aynı şekilde Ural’ın orta ve güney bölgeleri, batıdan doğuya akan “kara” isimli nehirlerle dolu olup bunlar sıklıkla, sağ kollarıdır. Ladojskoye gölünden güneye doğru, doğudan batıya akan “ak” isimli nehirlerle doludur. Onega ve Peçora nehirleri arasında, doğudan batıya ve güneyden kuzeye akan (Onların pek çoğu sağ koldur.) “kara” isimli ırmak ve yine batıdan doğuya kuzeyden güneye akan (Bunlar sol koldur.) “ak” isimli çok sayıda ırmak vardır. “Kara” ve “ak” isimli ırmakların sayıca az olduğu bölgelerde (Yukarı ve Orta Povolj’ye, Yukarı Don, Ukrayna’nın sağ kıyısı) ırmak adlarının, onların akış yönüyle net bir ilişkisi yoktur.

“Kara” ve “ak” çiftiyle kurulu adlandırma örneklerinde, onlar şu anlamları ifade ediyor olabilir: **a.** farklı yönlerden gelerek aynı nehre dökülen iki ayrı kolunu (Ör. Vyatka havzasındaki Kobra nehrinin *Byelaya* ve *Çyernaya* kolları); **b.** aynı yönden akarak tek bir nehre dökülen iki kolunu (Ör. *Çyernaya* ve *Byelaya Holunitsa*; Mologa havzasında Kobaja nehrinin *Çyernaya* ve *Byelaya* kolları); **c.** bir nehrin ya da birden fazla nehrin iki farklı kaynağını (Ör. *Çyerniy* ve *Byelyi Çeremoş*; Kuzey Dvina havzasında, Pinega nehrinin *Çyernaya* ve *Byelaya* adlı

kaynakları). Ukrayna'da böylesi *Çyernaya* isimli ırmaklar, genellikle "yoldaşı" olan *Byelaya* isimli ırmaklara göre daha batıda ve daha kuzeyde bulunurlar. Diğer bölgelerde bu oran farklı olabilir.

Türk dillerinde rengi ifade eden yapılardan oluşmuş hidronimler arasında, *kara* adını taşıyanlar *ak* adını taşıyanlara göre üç kat fazladır. *Sarı* isimli ırmakların sayısı ise yaklaşık *ak* adı taşıyanlar kadardır. *Kızıl* ve *kök* adı taşıyan ırmak sayısı Rusça *krasnıy* (kızıl) ve *siniy* (kök/gök) adı taşıyanların sayısına göre epeyce daha azdır. Yine bunlar, Rusça ırmak adları gibi bölgelere göre eşit olarak dağılmamışlardır: Kimi yerde yoğunlaşırken kimi yerlerde neredeyse hiç yoktur. Bu ırmaklar çoğunlukla enlem yönünde, doğudan batıya (Don ve Volga'dan doğuya doğru) ve batıdan doğuya (Kuzey-Doğu Kafkas'ta ve Ural civarında) akmaktadır.

Analiz sonuçları yukarıdaki iki haritada görülmektedir: Birinci haritada "*kara*" ve "*ak*" isimli ırmakların akış yönü gösterilmektesyken, ikinci haritada "*kara*" ve "*ak*" isimli büyük ırmakların sağ ve sol kol olma durumlarının dağılımı gösterilmektedir. İkinci haritadaki durum, ırmakların kıvrılmasına ve akış yönünün değişmesine bağlı olarak bazı şartlara bağlıdır. Ama yine de nehrin asıl, genel akış yönünü takip etmek mümkündür.

Farklı dillerin malzemesi esasında ortaya konulacak incelemeler, oluşturulmak istenen tabloyu önemli oranda tamamlayabilir ve özellikle, arazideki yön gösterimiyle renk kuruluşlu adlandırmalar arasındaki ilişki çözülebilirdi. Adların bu yönde incelenmesi, bizce bilinen çağdaş halklarının gelişinden önce bölgede bulunan, yaşayan kabilelere ilişkin bilgilerin saptanması konusunda yardımcı olabilir.